

Ioan Daniel CHIȘ

Edificiile de cult

Regim juridic. Restituire. Litigii

IOAN DANIEL CHIȘ

Edificiile de cult

Regim juridic. Restituire. Litigii

Universul Juridic
București
-2014-

Editat de **S.C. Universul Juridic S.R.L.**

Copyright © 2014, **S.C. Universul Juridic S.R.L.**

Toate drepturile asupra prezentei ediții aparțin

S.C. Universul Juridic S.R.L.

Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată fără acordul scris al **S.C. Universul Juridic S.R.L.**

**NICIUN EXEMPLAR DIN PREZENTUL TIRAJ NU VA FI
COMERCIALIZAT DECÂT ÎNSOTIT DE SEMNĂTURA ȘI ȘTAMPILA
EDITORULUI, APLICATE PE INTERIORUL ULTIMEI COPERTE.**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

CHIȘ, IOAN

Edificiile de cult : regim juridic, restituire, litigii /

Ioan Daniel Chiș. - București : Universul Juridic, 2014

Bibliogr.

ISBN 978-606-673-402-8

726(498)(094)

REDACȚIE: tel./fax: **021.314.93.13**
tel.: **0732.320.666**
e-mail: **redactie@universuljuridic.ro**

DEPARTAMENTUL tel.: **021.314.93.15**
DISTRIBUȚIE: fax: **021.314.93.16**
e-mail: **distributie@universuljuridic.ro**

www.universuljuridic.ro

Abrevieri

alin.	- alineat
<i>apud</i>	- citat după
art.	- articol
C. civ.	- Codul civil
C. pr. civ.	- Codul de procedura civilă
C.S.J.	- Curtea Supremă de Justiție
can.	- canon
Cas. I., II.	- Înalta Curte de Casație și Justiție, secția I, a II-a
CIC	- Codul de Drept Canonic (Codex Iuris Canonici)
CCEO	- Codul Canoanelor Bisericilor Orientale (Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium)
D. L.	- Decret-lege
dec.	- decizia
dec. civ.	- decizia civilă
Decr.	- Decret
Dreptul	- Revista Dreptul 1892
Ed.	- editura
etc.	- etcaetera
ex.	- de exemplu
HG	- Hotărârea Guvernului României
<i>ibidem</i>	- în același loc
ÎCCJ	- Înalta Curte de Casație și Justiție
<i>idem</i>	- același autor
Legea cultelor	- Legea nr. 489 din 28 decembrie 2006, publicată în M. Of. nr. 11 din 8 ianuarie 2007 și republicată în M. Of. nr. 201 din 21 martie 2014
<i>loc. cit.</i>	- locul citat
M. Of.	- Monitorul Oficial al României, Partea I
mod.	- modificat
nr.	- numărul
O.G.	- Ordonanța Guvernului României
O.U.G.	- Ordonanța de urgență a Guvernului României
<i>op. cit.</i>	- operă citată
p.; pp.	- pagina; paginile
pct.	- punctul
Sect. civ.	- secția civilă
sent. civ.	- sentință civilă
Trib.	- Tribunal
urm.	- următoarele
vol.	- volumul

• Codul de Drept Canonic al Bisericii Romano-Catolice – H.G. nr. 1.218 din 1 octombrie 2008 privind recunoașterea Codului de Drept Canonic al Bisericii Romano-Catolice și a Codului Canoanelor Bisericilor Orientale, publicat în M. Of. nr. 798 din 27 noiembrie 2008

- Statutul Bisericii Armene – H.G. nr. 56 din 16 ianuarie 2008 privind recunoașterea Statutului organic și administrativ al Arhiepiscopiei Bisericii Armene din România, publicat în M. Of. nr. 57 din 24 ianuarie 2008
- Statutul Bisericii Creștine Adventiste de Ziua a Șaptea – H.G. nr. 399 din 9 aprilie 2008 privind recunoașterea Statutului de organizare și funcționare al Bisericii Creștine Adventiste de Ziua a Șaptea din România, publicat în M. Of. nr. 169 din 18 martie 2009
- Statutul Bisericii Evanghelice – H.G. nr. 629 din 11 iunie 2008 privind recunoașterea Statutului Bisericii Evanghelice Române, publicată în M. Of. nr. 462 din 20 iunie 2008
- Statutul Bisericii Evanghelice-Lutherane – H.G. nr. 400 din 9 aprilie 2008 privind recunoașterea Statutului Bisericii Evanghelice-Lutherane din România, publicat în M. Of. nr. 296 din 16 aprilie 2008
- Statutul Bisericii Ortodoxe Române – H.G. nr. 53 din 16 ianuarie 2008 privind recunoașterea Statutului pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, publicat în M. Of. nr. 50 din 22 ianuarie 2008
- Statutul Bisericii Ortodoxe Ruse de Rit Vechi – H.G. nr. 398 din 9 aprilie 2008 privind recunoașterea Statutului Bisericii Ortodoxe Ruse de Rit Vechi din România, publicată în M. Of. nr. 365 din 13 mai 2008
- Statutul Bisericii Reformate – H.G. nr. 186 din 20 februarie 2008 privind recunoașterea Statutului Bisericii Reformate din România, publicată în M. Of. nr. 171 din 5 martie 2008
- Statutul Bisericii Unitariene – H.G. nr. 641 din 7 iulie 2010 pentru aprobarea Statutului Bisericii Unitariene din Transilvania, publicat în M. Of. nr. 595 din 23 august 2010
- Statutul Cultului Mozaic – H.G. nr. 999 din 27 august 2008 privind recunoașterea Statutului Federației Comunităților Evreiești din România – Cultul Mozaic, publicat în M. Of. nr. 670 din 29 septembrie 2008, modificat prin H.G. nr. 655 din 7 iulie 2010, publicat în M. Of. nr. 515 din 23 iulie 2010
- Statutul Cultului Creștin Baptist – H.G. nr. 58 din 16 ianuarie 2008 privind recunoașterea Statutului de organizare și funcționare a Cultului Creștin Baptist – Uniunea Bisericilor Creștine Baptiste din România, publicat în M. Of. nr. 59 din 25 ianuarie 2008
- Statutul Cultului Creștin Penticostal – H.G. nr. 189 din 20 februarie 2008 privind recunoașterea Statutului Cultului Creștin Penticostal – Biserica lui Dumnezeu Apostolică din România, publicată în M. Of. nr. 214 din 20 martie 2008, publicată în M. Of. nr. 214 din 20 martie 2008
- Statutul Cultului Musulman – H.G. nr. 628 din 11 iunie 2008 privind recunoașterea Statutului Cultului Musulman, publicat în M. Of. nr. 469 din 25 iunie 2008
- Statutul Organizației Religioase „Martorii lui Iehova” – H.G. nr. 658 din 18 iunie 2008 privind recunoașterea Statutului pentru organizarea și funcționarea Organizației Religioase „Martorii lui Iehova”, publicată în M. Of. nr. 470 din 25 iunie 2008

* * *

Notă. Pentru hotărârile judecătorești unde nu se indică publicația, acestea au fost consultate în original și nu au fost publicate în publicațiile consultate, dar, dată fiind avalanșa de culegeri de practică judiciară din prezent, în format tipărit sau electronic, este dificil să indicăm publicarea sau nepublicarea unei hotărâri judecătorești.

În ceea ce privește legislația, proiectele legislative și doctrina, am consultat forma lor publicată până în luna aprilie 2014.

Motto:

*Și Cervantes adaugă: „Îndrăznesc să afirm doar atât:
că dacă în vreun fel pilda acestor nuvele ar putea să stârnească
în cine le citește vreo poftă rea sau un gând nesăbuit, mai degrabă
mi-aș tăia mâna cu care le-am scris, decât să le dau la lumină;
la vârsta mea nu pot să mai glumesc cu viața de apoi”.*

Miguel de Unamuno

Introducere

1. Regimul juridic al edificiilor de cult este o temă care, din punct de vedere al dreptului statal, nu a fost tratată încă. Există o lucrare¹ care analizează aceste bunuri din punctul de vedere al ordinii interne a cultelor.

Pe lângă această lipsă, motivul determinant al acestui studiu l-a constituit găsirea unei soluții la conflictul ce privește edificiile de cult ce au aparținut cultului greco-catolic, preluate de la acesta în perioada 1940-1989.

Spre a ajunge la o soluție trebuie să stabilim dacă, de principiu, este posibilă trecerea credincioșilor, membri ai persoanei juridice a unității de cult, la un alt cult diferit, la o altă persoană juridică, și odată cu aceștia să treacă și edificiul de cult la cultul nou ales, pe calea unui transfer între două patrimonii diferite.

Analiza regimului juridic al edificiului de cult cât și a acestei posibilități de trecere și de transfer arătată anterior, ca exercițiu al dreptului la libertate religioasă, face necesară studierea dreptului la libertate religioasă, a limitelor în care acest drept poate fi exercitat de persoana fizică și în legătură cu persoana juridică, limite care sunt cantonate de către stat, dar de maniera în care cultelor li s-a atribuit autonomie, ceea ce înseamnă că ele stăpânesc asupra domeniului religiei cu puterea derivată din autonomie.

Dacă libertatea religioasă implică dreptul de a practica actele de cult, din ea decurge și dreptul de a construi lăcașuri de cult, amplasamentele tipice ale practicii actelor culturale, îndeosebi a celor colective, cum sunt biserica, templul sau edificiul de cult. Analiza libertății religioase este necesară pentru că face mai completă expunerea regimului juridic al edificiilor de cult, întrucât libertatea religioasă este un drept personal al cărui exercițiu în forma colectivă se face în mod tradițional în edificiile de cult.

Incidența autonomiei indică faptul că există o relație între stat și biserică, bazată pe separație, în care tonul este dat de suveranitatea statului, dar în cadrul căreia cultele sunt autonome, iar statul este neutru. Pornind de la relația stat-biserică există și o relație între ordinea internă a fiecărei entități, anume între dreptul statal și dreptul canonic. Tipul de relație între stat și biserică se reflectă și asupra regimului juridic al edificiilor de cult.

Suveranitatea Statului este analizată deoarece la început statul și biserica au fost o singură entitate, iar partea din suveranitate ce privea religia era exercitată de către stat sau de către entitatea ce cuprindea ceea ce numim azi stat și biserică. În timp, acestea despărțindu-se, porțiunea de suveranitate ce dădea drept entității să conducă religia a revenit bisericii. Fiind părți dintr-un întreg, la momentul despărțirii Statului de biserică autonomia a primit caracterele puterii din care provenea. Suveranitatea a făcut obiect al mai multor studii decât autonomia, ceea ce ne permite ca atunci când analizăm suveranitatea să analizăm prin asemănare și autonomia.

După despărțirea Statului de biserică, cultele au devenit autonome în ce privește religia și statul a devenit neutru, iar relația stat-biserică ce a impus autonomia cultelor și neutralitatea Statului se va reflecta asupra regimului juridic al edificiilor de cult.

Toate acestea vor fi analizate în prima parte a studiului.

Odată ce am stabilit domeniul de competență al fiecărei entități, statul și cultele, se poate analiza, în partea a doua, persoana juridică a cultului, deoarece trebuie să stabilim ce drepturi și obligații au persoana juridică a cultului și membrii persoanei juridice a cultului asupra

¹ L.M. Harosa, *Bunurile temporale ale Bisericii. Regimul juridic al bunurilor aparținând Bisericii*, Ed. Universul Juridic, București, 2011.

patrimoniului și deci asupra edificiului de cult. Tot aici va fi definită și religia, pentru a delimita scopul și domeniul cultelor. De asemenea trebuie analizat dacă este posibil să existe un mecanism juridic prin care, odată cu trecerea credincioșilor de la o persoană juridică la alta, a unor culte diferite, să fie transferat și patrimoniul sau o parte a acestuia.

Pentru a fixa categoria bunurilor sacre, între care și edificiile de cult, este necesar să stabilim categoria persoanelor juridice care îndeplinesc condițiile pentru a fi recunoscute ca și cult de către stat, întrucât un bun sacru este cel afectat direct și exclusiv cultului. Persoana juridică a cultului este o persoană juridică de utilitate publică, iar exercițiul colectiv al religiei este un serviciu public, ceea ce se va răsfrânge asupra regimului juridic al edificiilor de cult.

Regimul juridic al edificiilor de cult, cu limitarea dreptului de proprietate ce rezultă din afectarea direct și exclusiv cultului a acestui bun – care astfel devine un bun sacru, insesizabil și imprescriptibil – și litigiile pe care le comportă astfel de bunuri, constituie obiect al părții a treia a studiului.

Asupra edificiilor de cult se exercită atât drepturi ce decurg din dreptul statal, cât și prerogative ce derivă din autonomie. Dobândirea calității de edificiu de cult bun sacru este marcată de această dublă sursă de drepturi și necesită calificarea fiecărei surse și etape.

Actul de afectare este un act religios, singular, care produce efecte atât în ordinea religioasă cât și în cea juridică. Sursa lui este în statutele cultelor, statute recunoscute prin hotărâre de guvern, pentru culte, culte care sunt persoane juridice de utilitate publică. Reflectarea în dreptul statal face necesară încadrarea într-o ramură de drept. Actul de afectare este emis de o persoană juridică de utilitate publică, în regim de putere publică, în domeniul pentru care i se recunoaște utilitatea publică, astfel că este analizat ca un act administrativ, din punct de vedere al dreptului.

Teoriile proprietății asupra edificiului de cult au fost cuprinse pentru a da măsura în care un bun sacru poate trece de la un cult la altul.

Un bun sacru aparține unei persoane juridice de utilitate publică și este insesizabil și imprescriptibil, ceea ce îl aproprie de bunurile din domeniul public și în același timp constituie limitări ale dreptului de proprietate.

Administrarea și folosirea acestor edificii, drepturile și obligațiile credincioșilor, fiscalitatea și finanțarea completează regimul lor juridic.

Punctul de pornire al studiului a fost necesitatea de a lămuri posibilitatea trecerii credincioșilor la un alt cult, și odată cu aceștia și a edificiului de cult, astfel că acel punct de pornire va fi și partea care încheie lucrarea, unde va fi analizată în concret această posibilitate, cu tot ceea ce este legat de ea, dacă se poate schimba religia și cu ce consecințe asupra patrimoniului.

Cultul este autonom, iar statul este neutru din punct de vedere al religiei. Trecerea unor credincioși de la un cult la altul este o problemă de religie, cu privire la care statul este neutru, și, chiar dacă se reflectă și asupra patrimoniului, pare că statul nu se poate implica. Statul este obligat însă să asigure pacea socială, astfel că ar părea că trebuie să asigure o soluție, soluție posibilă, însă cadrată sau limitată de autonomie și neutralitate, limită în care se pot pronunța și instanțele.

Sunt analizate orice alte litigii sau controverse ce au apărut sau pot să apară, sistemele sau teoriile folosite în soluționarea lor, dar nu înainte de a analiza cât se poate de consistent regimul juridic al acestor bunuri. Studiul ce privește edificiile de cult a fost făcut atât prin prisma subiectelor ce le dețin, cât și a obiectului lor în sine. Am privit în jurul lor pentru o cât mai completă analiză.

În fiecare temă pe care am tratat-o în cele trei părți ale studiului am găsit sâmburii regimului juridic al edificiilor de cult și ai litigiilor cu privire la acestea.

Am tratat extins toate temele, adică și cele privind libertatea religioasă și persoana juridică a cultului, pentru a putea oferi răspunsuri și soluții și pentru întrebările nepuse încă, nu doar cu privire la problema litigiilor asupra edificiilor de cult – expusă pe larg și tratată explicit în cuprinsul lucrării, deoarece religia este încă subiect de interes.

Secularizarea societății semnifică pierderea influenței religiei asupra politicului în special și asupra societății în general.

O falsă impresie s-a creat că societatea de azi este cu adevărat secularizată, pentru că mai degrabă se poate percepe o lume furios religioasă, ca un revirement al religiei contra secularizării, sub forma fundamentalismului, astfel că religia continuă să stârnească pasiuni și nu există vreun semn că va înceta să o facă.

Creștinismul ca religie a supraviețuit, dar cu o schimbare a localizării din religie în gândirea care compune doctrine filosofice sau politice sau chiar în gândirea comună, altfel zis a intrat în patrimoniul ideatic comun.

Marele câștig al religiei, în momentul în care se desparte de stat, constă în câștigarea autonomiei, deci a puterii, pe care înainte o putea avea sau nu. Acesta este efectul pervers al secularizării.

Dorind o societate secularizată, în care religia nu are nicio putere, statul oferă religiei, prin separare, autonomia și puterea ce rezultă din autonomie, astfel că în loc să slăbească puterea religiei statul o întărește prin chiar secularizare.

După dispariția formei inițiale, în care biserica și statul erau o singură entitate, iar religia și suveranul erau strâns legați, în prima etapă are loc o accentuarea a controlului exercitat de stat asupra bisericilor, în baza suveranității. Dar apoi, în a doua etapă, chiar secularizarea a slăbit legăturile dintre religie și stat, cu toate că este clar că nu aceasta fusese intenția statului.

Dacă suveranul nu mai era unsul Domnului, nu mai avea nicio justificare să controleze un domeniu pe care chiar el îl diminuează ca importanță, spunând că puterea îi vine de la națiune, nu de la divinitate.

Separția a fost voluntară și a intenționat evitarea concentrării puterii și cu privire la religie, prin urmare a făcut posibilă libertatea de religie, chiar dacă nu a dorit să îi ofere atâta putere.

Separarea este ireversibilă în aplicare, adică biserica nu va putea exercita suveranitatea iar statul nu va putea exercita puterea ecleziastică, chiar și prin grația uneia sau alteia dintre cele două. Altfel spus, chiar dacă statul este invitat să exercite puterea ecleziastică, nu o va putea face, și, invers, biserica nu va putea exercita suveranitatea, chiar dacă este invitată de către stat. Acest principiu este numit autonomia cultelor și are ca revers neutralitatea statului. Spunem că este ireversibilă în aplicare, adică este situația prezentă, dar aceasta nu înseamnă că sistemul politic sau religios este imuabil și că nu este supus schimbării, așa cum s-a întâmplat, nu de puține ori, chiar și în ultimul secol.

Secularismul este o reacție aproape normală, dar nu singulară, la exclusivitatea fericirii și a omului perfect oferită de religie.

Sub numele de creștini vedem întreaga masă a credincioșilor, dar, dacă dorim să îi împărțim pe categorii, aceștia erau clerici, laici, *saeculares* etc., laici fiind cei care nu aparțineau ierarhiei. Apoi, termenul de „laic” a început să fie folosit pentru a desemna categoria simplilor credincioși, dar primește și înțelesul de laic ca și secular, locul pe care acesta îl ocupă în lumea temporală; însă în același timp semnifică și poziția în Biserică și poziția în realitatea temporală, termenul fiind prin urmare ambivalent.

În drumul spre decreștinizarea lumii seculare, emanciparea era văzută ca o lume seculară sau laică, de multe ori în confruntarea cu Biserica. Termenul de laicism, laicizare, învățământ laic a rămas să denumească doar ceva care nu este religios.

Parcursul în temporal al Statului și al Bisericii de-a lungul existenței lor este un dans, când de îndrăgostiți ce se regăsesc ca o singură persoană, când de învrăjbiți gata să se rupă unul de celălalt. O fărâșă consistentă de civilitate apare în vremurile din urmă totuși, adusă nu atât de secularizare cât de progres în sine.

Statutul lăcașurilor de cult, sau mai degrabă al edificiilor de cult, poate fi tratat în ce privește dreptul de a consacra edificii de cult, regimul afectațiunii către cult, regimul activităților desfășurate în acestea și finanțarea edificiilor de cult.

Am ținut seama de faptul istoric al preluărilor și trecerilor succesive, dar evident că am menajat multe sensibilități, multe lucruri au rămas nespuse, altfel nu ajungeam să oferim o

soluție, însă am ales să lucrez și să analizez de o manieră neutră, datează doar de a găsi o soluție onestă. Acesta este motivul alegerii moto-ului din Miguel de Unamuno.

Analiza privește doar acele edificii de cult afectate direct și exclusiv cultului sau ceremoniilor religioase, denumite și bunuri sacre, în sensul art. 27 din Legea cultelor. Nu interesează aici studiul altor edificii de cult, care nu sunt afectate direct și exclusiv cultului, cum ar fi palate episcopale sau case parohiale.

Există în bibliografia națională doar un număr mic de lucrări, privind doar incidental această materie, astfel că este o temă puțin abordată, nu cunoaștem din ce motive, dar ceea ce observăm este dimensiunea redusă a bibliografiei românești și pe cea extinsă a bibliografiei străine.

Universalitatea, în schimb, a riturilor și dogmelor unui cult, indiferent de țară, a permis consultarea publicațiilor din diferite țări pentru analiza regimului juridic al lăcașurilor de cult, mai ales din cele cu rădăcini în sistemul latin de drept. Lucrările străine ce tratează materia au fost elaborate și de culte, sau prin prisma acelor culte care s-au ocupat mai mult de subiect de-a lungul timpului, iar, în funcție de vechimea cultului respectiv și de numărul aderenților, lucrările sunt proporțional mai numeroase.

Cele expuse până aici sunt idei pe care le-am urmărit în lucrare sau care au apărut în cursul cercetării și dau tonul întregului studiu.

Am observat lipsa oricărei lucrări naționale pe tema regimului juridic al edificiilor de cult, a vreunui articol de specialitate sau a vreunei propuneri teoretice pentru soluționarea problemei ce privește revendicarea edificiilor de cult între cultul greco-catolic și cel ortodox. Jurisprudența ar fi trebuit să ofere un indiciu cu privire la modul de soluționare a acestor tipuri de cauze, dar nu o face.

Lucrarea este un proiect deschis, astfel că orice chestiuni ce privesc lucrarea sau tema abordată, doar din punct de vedere juridic, pot fi comunicate cu autorul pe această adresă: edificiicult@gmail.com.